

A gyepgazdálkodás agrárgazdasági szerepe a tulajdonváltás szemszögéből

Lovászi Csaba

A legelőterületek hasznosítása évezredek múltjára tekint vissza, hiszen a legeltetéses állattartás az emberiség történetében mindvégig meghatározó.

A globus szárazföldterületének mindössze 22 %-a alkalmas élelmiszertermelésre, s ennek fele csak nagyon nagy ráfordítás árán, így mindössze a szárazföldterület 9 % az, amely alkalmas nagytömegű élelmiszerelőállításra.

Magyarország azon kevés államok közé tartozik, ahol az ország területének több, mint 70 %-a az előzőekben ismertetett élelmiszertermelés szempontjából legértékesebb 9 %-ba tartozik.

A Föld lakossága az 5 milliárdos határt már túllépte és az ezredfordulóra 6,5 milliárd fő prognosztizált. A lakosságnak mintegy 75 %-a él a fejlődő országokban. Ebből adódik, hogy az élelmiszerek iránti igény a világban fokozódni fog, egyrészt a népesség növekedése, másrészt az egy főre jutó fajlagos fogyasztás emelkedése miatt.

A Stocholmi, majd a Riói Környezetvédelmi Konferencia megfogalmazta a fenntartható fejlődés filozófiáját, melynek lényege, hogy az adott területen hosszabb időn keresztül termelés folytatható, mezőgazdasági termelés, a terméseredmények drasztikus csökkentése nélkül.

A magyar agrárgazdaságban a hagyományos három művelési ág a szántó az erdő, és a gyep egymást kiegészítő kategóriák. Azonban, ha őszinték akarunk lenni magunkhoz meg kell állapítani, hogy nehéz ott a legelők helyzete, ahol csak egyetlen "primadonnát" a szántót ismerik, a "honviván" erdők mellett.

Hazánk mezőgazdaságilag hasznosítható területének mintegy 13 %-a legelő. Megítélésem szerint a mezőgazdaság átalakulását követően az állattenyésztési szerkezetünkben az abrakfogyasztó ágazatok hosszú távon komoly szerepet kell, hogy kapjanak. Ez a kérdés szorosan összefügg a legelők ügyével, hiszen a legelő nemcsak takarmányforrás, hanem élettere is az állatoknak. A számtalan

gyógyhatású növény segíti egészségük megőrzését, a friss levegőn való természetes mozgás, edzi az állatot.

Tudományos megfigyelések bizonyítják, hogy a jó legelő kiváló fehérjeforrás ugyanakkor az állattal optimálisan terhelt legelő fokozatosan javul. Szinte hihetetlen, de tudományos publikációk bizonyítják, hogy természetes gyepeiben mintegy 500 növényfaj található, ennek közel fele gyógynövény.

A legelők a történelem legkülönösebb mozgatói. Nagy kérdés vajon, hogyan alakul az ezeréves magyar történelem, ha a honfoglaláskor elődeink azonnal szántóföldi művelésbe fognak, valószínűleg elsöpri őket az áradat, mely 1000 évvel ezelőtt a Kelet Kapujában nem tűrte meg és legyűrte az egyhelyben lakó népeket.

Szerepet játszottak a történetében is szinte észrevétlenül meghatározó szerepet játszottak a legelők. Franciaországban a XIV. század második felében zavargások és parasztlázadások dúltak, és ezekben az időszakokban a legelő értéke az új korban fetiszizált szántó értékét messze meghaladta, de ugyanezt a képet látjuk kirajzolódni a nagy Francia Forradalom idején is. A francia parasztság a legelőt, mint művelési ágat egész történelme során nagy becsben tartotta és tartja ma is. Ezt mutatja a francia közmondás bölcsessége, mely szerint: "akinek szénája van, annak kenyere is van".

Történelmünk során nem minden korban lehettünk büszkék legelőgazdálkodásunkra.

Már Konkoly-Tege Sándor megállapította: "Az állattenyésztés tulajdonképpen felépítmény, a takarmánytermesztés az alapzat, eddig általában jóformán csak a felépítménnyel törődünk, azt igyekeztünk minél tökéletesebbé tenni, miközben meglehetősen elhanyagoltuk az alapzatot."

A gyepágazat a magyar mezőgazdaság hosszú idők óta egyik legelmaradottabb területe. Kétségtelen, hogy a gyepék kedvezőtlen termőhelyi adottsága, a szeszélyes csapadékmegoszlás és még számos tényező a hozamokat kedvezőtlenül befolyásolják.

A korábbi közbirtokossági legelőket az állam térítés nélkül a kollektivizálást követően a szövetkezetek és az állami gazdaságok tulajdonába adta és a községi állattartók részére ezeknek a gazdaságoknak kellett biztosítani a legeltetés lehetőségét.

Hazánk gyepterülete a mezőgazdaságilag művelt terület 20 %-át teszi ki, ez mintegy 1 millió 200 ezer ha terület. Az elmúlt évben a gyepterület különböző okok miatt mintegy 60 ezer ha-val csökkent, és az elmúlt 80 évben közel 800 ezer ha-raf lett kevesebb. Ennek egyik fontos oka, hogy a legjobb talajművelési gyepeink szántó művelésbe kerültek.

A nagyüzemek tulajdonában, illetve használatában lévő gyepek egy részét gyakorlatilag a termelők nem hasznosították, illetve a termőképes gyepterületek nagyobb részére az alacsony tápanyagszint és a gyenge tennésátlag a jellemző. Emiatt a gyepek növényállománya még sok kívánni valót hagy maga után. Az alacsony tápanyagszint nem teszi lehetővé az értékes növények elszaporodását, megerősödését, itt elsősorban a gyógynövényre gondolok. Gyepgazdálkodásunk összességében extenzívnek minősíthető, amely döntően a hozamok begyűjtésére korlátozódott, és sajnálatos módon a magas színvonalú intenzív gyepkutatási eredmények a gyakorlatban még nem váltak uralkodóvá. Az intenzív gyeptelepítés költségei hektáronként ma már megközelítik a 45-50 ezer forintot, melyből a költségek 80 %-át a vetőmag és műtrágya költségei teszik ki.

A nyilvántartott gyepterületek tulajdonviszonyainak alakulása 1990-ben a következő volt:

állami gazdaságok:	163 ezer ha
szövetkezetek	956 ezer ha
egyéb	21 ezer ha
összesen:	1 140 ezer ha

Az állami gazdaságok és szövetkezetek tulajdonában lévő gyepterületek 45 %-a egybefüggő 50 ha-nál nagyobb, 35 %-a 10-50 ha közötti kiterjedésű, míg 20 %-a az 5 ha-nál kisebb beékelődött "szórványgyep". Az utóbbi összterülete 250 ezer ha.

A tulajdonviszonyok átalakulása során a gyepterületnél három tulajdonforma megjelenésével kell számolnunk:

- a magántulajdon,

- önkormányzati tulajdon,
- tartós állami tulajdon (természetvédelmi területek, nemzeti parkok, ménésbirtok stb.)

E tulajdonformák közül a gyepnél az arányok várhatóan a következőképpen alakulnak.

Magántulajdon	790 eha
Önkormányzati tulajdon, (szórvány, talajvédelmi gyepek)	110 eha
Tartós állami tulajdon természetvédelmi	160 eha
Mezőgazdasági Rt-k	80 eha

Természetes gyepterületeink, mintegy 60 %-a termőképes, 40 %-a talajvédő gyep. Így a termőképes gyepterülete jelenleg hazánkban 684 ezer ha, míg 456 ezer ha talajvédő gyepvel rendelkezünk.

Külön előadás témája lehetne a természetvédelmi területek kérdése hiszen a nemzeti parkok és tájvédelmi körzetek gyepterülete az összgyepterület 14 %-a, azaz 160 ezer ha hazánkban.

Sajnálatos módon az elmúlt évtizedekben a termelők a gyepterületek fejlesztésére egyre kevesebb gondot fordítottak.

Egyes felvetések szerint az önkormányzatok kezébe kerülő legelők, vagy az újjá alakított legeltető bizottságok hozzáértő munkával elérhető lenne a gyepek állattartó képességének növelése. Nem szükséges, hogy a területen összefüggő nagy táblák váljanak legelőkké, hiszen az apróbb szórványterületek is alkalmasak lehetnek gazdaságosan hasznosítható legelők kialakítására.

Fontos szempont az adott legelőterület állattartó képességének meghatározása, amire ma már tudományos eszközök állnak rendelkezésre. Hiszen a legelő fűtermését és a legeltetett állatcsoport egy napi zöldfű igényét egymáshoz kell viszonyítani. Természetesen ismernünk kell az adott gyepterület egész évi zöldfű termésének átlagos megoszlását.

Magyarországon is nagy lehetőségek nyílnak a legelők ésszerű használatára, az elkövetkezendő időszakban. A legelőhasználat előnyei:

1. Kisebbs befektetéssel lehet az állattenyésztés takarmányozását biztosítani.
2. A piacokon nő a kereslet a természetes körülmények között megtermelt állati termékek iránt.
3. Kevesebb állategészségügyi kockázattal jár az ilyen állattartás.
4. Idegenforgalmi és tájvédelmi szempontból a legeltetési állattartás a táj képét pozitív irányba változtatja.

A kárpótlási és szövetkezeti törvények végrehajtása során igényként jelentkezett az egykori ún. "közlegelők" intézményének visszaállítása. Ez az intézmény a két háború közötti időben jelentette egyrészt a községi legelőket, vagyis a település, mint jogi személy tulajdonában lévő legelőterületeket, másrészt az ún. "közirtokossági" legelőket, azaz a legeltetési társulatok tulajdonában álló legelőket.

Az előbbieket a települési önkormányzatok, míg utóbbiak létrehozását olyan legelőterülettel nem rendelkező állattartók szorgalmazzák, akik ezáltal legeltetési lehetőséghez kívánnak hozzájutni.

A közlegelők intézményének vizsgálatánál három szempontra kell figyelemmel lenni:

1. A települési önkormányzat, mint jogi személy nem alanya a kárpótlásnak, hiszen a kárpótlás az állam által az állampolgárok, tehát a természetes személyek kárpótlásáról szól, ezért ilyen úton nem juthatnak hozzá az önkormányzatok azoknak a földterületeknek a tulajdonjogához, amelyek egykor az adott községké voltak és később állami tulajdonba, majd szövetkezeti használatba kerültek.
2. Az ún. "szövetkezeti átmeneti törvény" ugyanakkor biztosítja azt a lehetőséget, hogy a kárpótlási folyamat lezárásával azoknak az állami tulajdonú földterületeknek a tulajdonjogát, amelyeket árverésen nem értékesítettek az önkormányzat megszerezze.
3. Az egykori legelőirtokossági társulat tagjai, akiknek a társulati tulajdonában álló legelőterületeken ún. "használati illetőségük" volt, mint természetes személyek jogosultak kárpótlásra, ezért amennyiben arra igényüket bejelentették a termőföld tulajdonjogát árverés útján megszerezhették.

A fentiekből következően tehát jelenleg nem állnak rendelkezésre olyan legelőterületek, melyek közösségi tulajdonban volnának, s hasznosításuk közcélokat szolgálna.

Addig amíg az önkormányzatok a kárpótlás során fel nem használt állami termőföldek tulajdonjogát megszerzik szükséges biztosítani a termőfölddel nem rendelkező állattartók számára a közcélú legelőterületeket és pedig oly módon, hogy a gyepterületi ágú ingatlanra rendelkező tulajdonosokat tulajdonjoguk messzemenő tiszteletben tartása mellett a törvény kötelezze a közcélú legeltetés biztosítására. Ennek lehet az a módja, hogy törvény írja elő bizonyos nagyságú egybefüggő területek tulajdonosai részére, hogy kötelesek közösen gazdálkodni és főleg kötelesek biztosítani a legeltetési lehetőséget a legelő területtel nem rendelkező állattartók számára is.

Ez a megoldás kétségtelenül korlátozást jelent a magántulajdonnal való szabad rendelkezés tekintetében, azonban valós gazdasági igényt, piaczgazdasági keretek között elégítene ki. Természetesen az Alkotmányos rendnek megfelelően a magántulajdon közérdekből törvénnyel korlátozható, ehhez azonban az szükséges, hogy a törvény pontosan megjelölje azt a közérdeket, melynek érdekében a korlátozás történik. Ilyen a magántulajdon korlátozását szükségessé tevő közérdeket a gyepterületekkel kapcsolatban csak alapos körülményekkel lehet megjelölni. A megoldás az lehet, hogy a legelőterülettel nem rendelkező állattartók piaci körülmények között biztosíthatják állataiknak a legeltetési lehetőséget a gyepterülettel rendelkező tulajdonosokkal való szabad megállapodás keretében.

Törvényt kell tehát alkotni!

A törvényi szabályozás nem idegen a magyar agrárjogban, hiszen legeltetési szolgálaton illetve meg az úrbéreseket a volt földesúri ingatlanokon. Az 1836. évi VI. Tc lehetővé tette azt, amit a törvény 1873-ben már kötelezőleg előírt nevezetesen, hogy az úrbéri legeltetési szolgálatot a földesúr megváltsa akként, hogy volt úrbéreseinek megfelelő legelőterületet enged át kizárólagos közös tulajdonba.

A legelőbirtokosságról szóló törvény preambulumban feltétlenül szólni kell arról, hogy a törvény keretei között kell szabályozni egy részt a legelők hasznosításának rendjét, másrészt a legeltetés szervezésével kapcsolatos feladatokat.

A törvény hatálya tárgyi oldalon kiterjed mindazokra az ingatlannyilvántartás szerint gyep művelési ágban nyilvántartott legeltetéssel vagy kaszálással hasznosítható ingatlanokra - ide értve a fásított legelőket is -, melyeken a szövetkezetekről szóló 1992. évi I. tv. hatályba lépéséről és az átmeneti szabályokról szóló 1992. évi II. tv. rendelkezése szerint osztatlan közös gazdálkodást kell folytatni. Személyi oldalról pedig a törvény-tervezet hatálya kiterjed azokra a természetes és jogi személyekre, akiknek tulajdonában (haszonélvezetében, használatában) ilyen legelő ingatlan van.

Tekintettel a közös tulajdon szabályaira a működtetés szervezeti keretei között természetesen a tulajdonosok szabadon választhatnak nevezetesen, hogy legelőgazdálkodási társulatot, szövetkezetet, gazdasági társaságot alapítanak, avagy a Ptk.-nak a közös tulajdonra irányuló szabályai szerint használják a legelőket.

A törvénytervezet előkészítése, az érintett társszervek, a tudomány képviselőinek, az érdekképviseleti szervek bevonásával, az FM feladata.

A legelőtulajdonosok kötelezettségét törvénnyel kell szabályozni.

Nevezetesen a legelőtulajdonosok kötelesek:

1. a legelő terület termőképességét fenntartani,
2. a szükséges és indokolt növényápolási munkákat elvégezni, vagy elvégeztetni,
3. a gyepterületet legeltetéssel, vagy kaszálással hasznosítani.

A legelőhasznosítással kapcsolatos önkormányzati feladatok a következők:

1. a legelőterületek közös használatának biztosítása,
2. a legelők használati rendjének kialakítása,
3. a legelőterülettel nem rendelkező állattartók legeltetésének szervezése.

E feladatok ellátása érdekében az önkormányzat a településhez tartozó legelőingatlanokról és azok tulajdonosairól nyilvántartást köteles vezetni. Ugyanakkor az önkormányzat a jegyző útján ellenőrzi, hogy a legelőtulajdonosok a legeltetés tekintetében felmerülő kötelezettségeiknek eleget tesznek-e.

A legelőrendtartást önkormányzati rendeletben kell szabályozni.

A legelőrendtartásban rendelkezni kell:

1. a legelők hasznosításának módjával,
2. a legeltetés feltételeiről és rendjéről,
3. a legeltethető állatok fajtájáról és számáról,
4. az állatok egészségügyi ellenőrzésével, valamint biztosításukkal kapcsolatos kérdésekről,
5. a legelő felújításával és karbantartásával összefüggő feladatokról, valamint a talajvédelemről.

A legelőrendtartásról szóló önkormányzati rendelet kiadása előtt be kell szerezni

- az illetékes földművelésügyi hivatal,
- az állategészségügyi és élelmiszerellenőrző állomás,
- védett természeti területen végzett legeltetés esetén a környezetvédelmi hatóság

egyértéktését.

A társulat a tagok tulajdonában álló társulati használatba adott, a legelőterületet közös gazdasági tevékenységgel hasznosító jogi személyiségű gazdálkodó szervezet.

A tag által a társulat használatába adott legelőterületről a tulajdoni illetőség mértékét tanúsító igazolást kell kiadni, mely tulajdoni illetőség természetesen a legelőtulajdonhoz igazodik. A tulajdoni illetőség a tulajdonnal együtt forgalomképes.

A tagok egymás közötti, valamint a tag és a társulat közötti jogviszonyokra a Ptk. rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

Társulatot legalább 2 legelőtulajdonos alapíthat. Ha a legelőtulajdonosok száma 5 főnél több, akkor nem szerződéssel, hanem alakuló közgyűléssel jön létre a társulat.

A társulat szervezetének, működésének, gazdálkodásának rendjét az alapszabályban kell meghatározni.

Természetesen minden tagot a tulajdoni illetősége mértékének megfelelő szavazati jog illeti meg.

A társulat tagja lehet bármely természetes vagy jogi személy, aki legelőtulajdonnal rendelkezik. A legelőtulajdonos tagfelvételi kérelmét a társulat nem utasíthatja el.

A társulati tag jogai:

1. részt venni a társulat tevékenységében,
2. igénybe venni a társulat szolgáltatásait,
3. tulajdona mértékének megfelelően részesedni a gazdálkodás eredményéből,

A társulati tag kötelessége különösen:

1. a tulajdonában álló legelőt a társulat használatába adni,
2. a társulat által kivetett járulékot, valamint használati díjat megfizetni.

Társulati legelő használata:

1. A legelő a közös használatból nem vonható ki a társulat fennállása alatt.
2. A társulat használati jogát az ingatlannyilvántartásba be kell jegyezni.
3. A társulati legelőkről nyilvántartást kell vezetni és ebbe a névjegyzékbe minden változást be kell jegyezni.
4. A társulat használatában lévő legelő tulajdonjogának átruházása esetén
 - a) a társulat többi tagját,
 - b) a településen élő legelőtulajdonnal nem rendelkező állattartókat,
 - c) a települési önkormányzatot,

ebben a sorrendben elővásárlási jog illeti meg.

A társulat évente határozza meg, hogy a legelőterülettel nem rendelkező állattartók, tehát kívülállók, a társulati legelőt milyen feltételekkel használhatják és ezirányú igényeiket meddig kell a társulatnak bejelenteni.

A társulat és a kívülállók között megkötendő szerződés feltételeit jóváhagyás végett be kell mutatni az önkormányzat jegyzőjének, majd azt hirdetményben, illetve a helyben szokásos más módon is közzé kell tenni.

Minden tagot a tulajdoni illetősége mértékének megfelelően illeti meg a társulati legelők használata. A tag az őt megillető használati jogot másnak átengedheti.

A társulat tartozásaiért a saját vagyonával felel, e vagyonba természetesen nem tartozik bele a tagok tulajdonában álló, de a társulat használatába adott legelő. A társulat kötelezettségeiért a tagok nem felelnek.

A társulat megszűnik, ha

1. tagjainak száma 1 főre csökken,
2. a bíróság felszámolási eljárás során megszünteti,
3. a közgyűlés a társulat jogutód nélküli megszüntetését határozza el,
4. a kisajátítást következtében a használatában álló legelőterület mértéke ...(?) alá csökken.

A jogutód nélküli megszűnés esetén végelszámolásnak van helye. Ennek során a társulati vagyon értékesítéséből befolyt összeget a követelések kiegyenlítése után a társulati tagok között tulajdoni illetőségük arányában fel kell osztani.

A társulat működése felett a törvényességi felügyeletet a cégbíróság látja el.

Nemzeti érdek és határozott kormányzati cél az agrárágazat gondjainak megoldása. Az ország mai helyzetében egy - világgazdasági tendenciák figyelembevételével kialakított - versenytípusú, szükséges mértékben támogatott, a lehetséges mértékig exportorientált, a világpiaci kihívásoknak megfelelő, a minőségi termelést előtérbe helyező, a hazai piacok szükségleteit kielégítő, a nagy- közép és kisüzemek munkamegosztására építő agrárgazdaság megteremtésére van szükség.

Franciaország itáliai hadjárata idején a vezérlő tábornok egy ütközetet követően felelősségre vonta ezredesét, amiért nem úgy vezette csapatait, mintahogy azt a haditerv rögzítette. Az ezredes azt válaszolta: "Tábornok úr, én pontosan tudtam, hogy mit kell tennem, de azt tettem, amit lehetett." A tábornok a választ elfogadta. A tábornokban ma a világ a franciák császárárt Bonaparte Napóleont tiszteli.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Szerző: Dr. Lovász Csaba
helyettes államtitkár, FM